

УДК 7.041 (477)

**PAINTING PORTRAIT OF MYKOLA KOSTOMAROV WITH THE BRUSH
OF IVAN TRUSH: PROVENANCE, ATTRIBUTION AND EXPERTISE**
**ЖИВОПИСНИЙ ПОРТРЕТ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА ПЕНЗЛЯ ІВАНА ТРУША:
ПРОВЕНАНС, АТРИБУЦІЯ ТА ЕКСПЕРТИЗА**

Yamash Y. V / Ямаш Ю. В.

c.a.h, as.prof / к.м., доц.

ORCID 0000-0002-3259-083X

National Forestry University of Ukraine,

Lviv, 103 Generala Chuprunku, 79057

Національний лісотехнічний університет України,

Львів, Генерала Чупринки, 103, 79057

Анотація. В ході сучасної науково-пошукової роботи був віднайдений живописний портрет в одній з приватних збірок на якому зображений старший чоловік. Атрибуція картини була частковою; картина мала авторську сигнатуру «І. Труш», дата і назва (ім'я портретованого) не вказувалось. Завданням дослідження було встановлення особи зображеної на портреті та підтвердження авторства живописної роботи.

Ключові слова: живопис, портрет, ідентифікація, експертиза, Іван Труш, Микола Костомаров.

Abstract. In the course of modern research work, a painting portrait depicting an older man was found in one of the private collections. The attribution of the painting was partial; the picture had the author's signature "I. Trush", the date and name (name of the person portrayed) were not specified. The task of the research was to establish the person depicted in the portrait and confirm the authorship of the painting.

Key words: painting, portrait, identification, examination, Ivan Trush, Mykola Kostomarov.

Вступ. В історію українського мистецтва Іван Труш увійшов як неперевершений пейзажист та майстер портретного жанру, пензлю якого за деякими дослідженнями, належить біля 350 живописних образів видатних діячів української культури й науки, знайомих художника та його сучасників. За завданням Наукового товариства імені Тараса Шевченка при підтримці Михайла Грушевського митець виконує низку портретів. Всього для НТШ художником було написано 13 портретів [1].

Завдання й замовлення товариства відповідає світоглядним орієнтирам митця. Слід нагадати його життєве кредо, яке цитує багато дослідників його творчості: «...Тоді я збагнув від відомого автора Корнеліуса Непоса (Корнелій Непот - автор. прим), яке велика значення мають у розвитку людства енергійні, розумні і чесні індивідуальності. Тут вперше зародилась у мене гадка – своїми силами підносити культуру мого народу» [2-4]. З цієї тези витікає мистецьке зацікавлення Труша. Великі історичні постаті особливо в історії України, їх життєвий шлях, їх творчість стануть потужною мотивацією у його творчості. Один з таких портретів, а саме портрет Миколи Костомарова виконаного, за попередніми неперевіреними відомостями, Трушем потрапив в поле зору мистецтвознавців відносно недавно.

Завдання сучасного дослідження полягало в проведенні наукової атрибуції картини, підтвердженні авторства й визначення особи зображеної на згаданій живописній роботі.

Основний текст.

1. **Провенанс.** Портрет Костомарова вперше експонувався на персональній виставці Труша у Сопоті 2011 р.; його репродукція увійшла до каталогу виставки [5]. На польській виставці в основному були представлені твори Івана Труша з Національного музею у Львові. Декілька робіт, в тому числі цей портрет, виставлялись на експозиції польською стороною. В каталозі твір був зазначений як «Портрет Миколи Костомарова» з приватної збірки Мачея Вишняковського з Гданська. Інші важливі відомості про роботу (наукова атрибуція, експертні висновки, провенанс) були відсутні. Тому питання - хто зображений на портреті, лишалось до сьогоднішнього дня відкритим, без відповіді й достатньої наукової аргументації. Для того щоби спростувати, або підтвердити версію «Костомарова» стосовно портрета, слід розглянути декілька чинників. В першу чергу, з'ясувати можливу Трушеву мотивацію створення образу й тому звернутись до самої особи та відповідної історичної довідки про неї.

2. **Мотивація.** До історії Мико́ла Іва́нович Костомáров увійшов як видатний український історик, етнограф, прозаїк, поет-романтик, мислитель, громадський діяч, етнопсихолог, автор 300 історичних, публіцистичних і літературних творів. Особистість Костомарова підходить абсолютно під Трушеві критерії. В реальному світі художник буде постійно шукати шляхів наблизитись до непересічних, талановитих, харизматичних персон і це йому буде вдаватись. В практиці художника багато портретів створених по фотографії – мінімум два портрети Франка, три портрети Шевченка, портрети Маркіяна Шашкевича, кардинала Сембратовича, Михайла Драгоманова, Юліуша Словацького, Єлизавети Милорадович.

Отож, враховуючи кредо художника, його життєву позицію, та непоодинокі випадки написання портретів видатних постатей й особистостей, важливих для історії української культури можна припустити, що Труш на портреті міг дійсно зобразити саме Миколу Костомарова.

3. **Характеристика твору.** Атрибуція — часткова, підпис «*І. Труш*», не датовано. (в альбомі-каталозі Білої портрет датується бл. 1880-1890 рр.) [5]. Розмір — 50 × 42 см. Матеріал — полотно, олія. Стан збереження — задовільний; провисання полотна по периметру підрамника. Власність — приватна збірка.

Твір за композиційною класифікацією належить до категорії погрудних портретів. Художник виконує його в класичній академічній манері, що характерно для портретного жанру у творчості Івана Труша.

3.1. **Сюжет.** На картині, що підлягає експертизі, зображений у профіль старший чоловік з бородою. Про його вік говорить сиве волосся, обличчя на якому чітко виступають зморшки, й пластика якого порушена віковим обвисанням м'язів. Одяг чоловіка свідчить нам дуже мало. Це може бути панський халат, а може бути мужицьке верхнє вбрання типу сардака. Також у визначенні статусу портретованого мало говорить і його зачіска, або скоріше її відсутність. Розпатлане волосся на голові - характерна ознака не тільки представників низького соціального прошарку – селян, а й для творчих

харизматичних особистостей старшого віку, які нехтують прийнятими нормами етикету.

Важливе етапне завдання сучасного дослідження, яке потребує першочергового розв'язання – це ідентифікація зображення з реальним фотографічним образом науковця, або його прижиттєвими портретами. В ідеальному варіанті слід було би знайти світлину, яку міг використовувати художник. Такий пошук, на жаль, поки лишається безрезультатним. В доступному обігу є багато фотографічних зображень Костомарова, але подібного до портрета Труша, який би відповідав й віку і профільному положенню голови не було знайдено. Крім світлин науковця існують його портрети, в тому числі написаними видатними художниками того часу. Зокрема, портрет Костомарова писали Микола Ге (нині знаходиться у Львові), Ілля Рєпін. Саме картина останнього «Микола Костомаров у домовині» 1885 р., п., о. 55,7 × 87,3), яка зберігається в Національний музей «Київська картинна галерея» зображує науковця у профіль, аналогічно як на портреті що підлягає експертизі (рисунок 1) [6]. Для проведення порівняльного аналізу змінюємо горизонтальне положення портрета Рєпіна на вертикальне. Робимо обтинання зображення до потрібного пропорційного розміру Трушевого варіанту. Аналізуємо, шукаємо спільні риси.

Рисунок 1. Рєпін І. Ю. Микола Костомаров у домовині. 1885 р., п., о. 55,7x87,3.

Рисунок 2. Труш І. І. Портрет Миколи Костомарова.

З порівняння двох зображень помітні загальні риси: ніс з горбинкою (рисунок 2), у Репінському варіанті кінчик носа не виділений і це може бути пов'язано з тим, що він малював померлу людину, смерть якої може змінити риси обличчя, шкіра може натягнутись. Між тим Труш малює по фото, тобто не з натури й припустимо, що він робить на якусь не характерну деталь обличчя непотрібний акцент. Далі помітна подібність лінії чола, брів, пластика надбрівних дуг, виразні вилиці, розпатлана борода, положення вуха стосовно до інших частин обличчя. Вищезазначений суттєвий перелік спільних рис зображень двох портретів, при відсутності якоїсь іншої неподібної риси дає можливість припустити, що Іван Труш дійсно намалював портрет відомого українського вченого та громадського діяча Миколи Костомарова. Стовідсоткове підтвердження цього чиннику в майбутньому можливо при знаходженні першоджерела – історичної фотографії.

3.2. Композиція. Завдання художника, який komponує зображення на визначеному форматі розмістити його таким чином, щоб цьому зображенню було, по перше, зручно (не за тісно, або навпаки щоб рисунок не губився, або не вилітав за формат). По друге, зображення психологічно нормально сприймалась для спостерігача, глядача.

Існують академічні правила при написанні аналогічного портрету. Щоб зображення профільного портрета було врівноважене необхідно, щоб відстань в тому напрямку куди дивиться портретований (в нашому випадку зліва) була більше ніж з протилежної сторони. Зображення буде сприйматися глядачем по центру якщо обличчя, голова будуть більше відірвані від низу формату, відповідно верхня відстань має бути менша. Ці правила автор виконує бездоганно, за всіма канонічними образотворчими законами.

3.3. Стилістичні відмінності. Практично всі портрети написані Трушем в академічній манері мають нейтральне тло (або сірих, темно-сірих, або коричневих, вохристо-коричневих відтінків). В нашому випадку це темно коричневе оточення портрета (рисунок 2). Цей класичний прийом дозволяє сконцентрувати увагу на обличчя, на яке падає активне світло. Тло набагато темніше зображення голови, створює суттєвий контраст й, одночасно, світліше одягу портретованого й таким чином відриває зображення і наближає до глядача. Активне світло, яке падає на волосся, бороду, фронтальну частину обличчя створює цікавий ефект ореолу. Порівняно з напівпрозорими тінями, світло художник виявляє достатньо пастозним живописним письмом, що надає зображенню більшої матеріальності.

Контурні абрисы зображення трактуються відносно м'яко, хіба за виключенням силуету носа й чола. Ця відносна м'якість притаманна ранньому періоду творчості Труша й дозволяє зробити припущення що портрет написаний в кінці XIX ст. (але ніяк не раніше навчання у Кракові, як помилково зазначено у каталозі Білої). Пізніше від початку 20 років минулого сторіччя художник буде застосовувати метод вібризму й живописне трактування його картин суттєво зміниться.

До характеристик живописного виконання портрета слід додати експресивне виконання, яке виказується в енергійних мазках якими

моделюється як обличчя, голова так й одяг. Робить все це художник впевнено й переконливо, що виказує в авторі талановитого виконавця.

Стосовно кольору, то вся робота виконана у наближеній до техніки гризайль, за виключенням обличчя на яке автор робить кольоровий акцент. Декілька портретів у своїй практиці, зокрема портрет І. Франка (11897 р.) Труш виконує саме в цій техніці.

3.4. Додаткові чинники. які могли б додати плюс у визначенні авторства є матеріал – полотно з наявними ознаками старіння. Такий матеріал художник вживає, у більшості випадків, для виконання портретів.

У збірці Національного музею у Львові серед 311 (100 %) творів Івана Труша на долю картин на полотні припадає 49 (15,7 %) робіт, на фанері – 14 (4,5 %), дикті – 19 (6,1 %), решта робіт – на картоні (73,3 %) Ці кількісні співвідношення робіт, виконаних на різних матеріалах, можуть бути застосовані, принаймні приблизно до всієї малярської спадщини митця

3.5. Підпис. За всіма ознаками знаходиться в «тісті», тобто поставлений відразу після завершення роботи. Він не є виразний, припускаємо, що писався скоріше за все крапком (характерно для Труша) й поспіхом, рідкою фарбою. То що він має українське накреслення говорить на користь того, що на портреті зображений Костомаров. Якби була інша особа, з врахуванням що картина знаходилась у польській колекції, сигнатура мала б латинське накреслення.

Висновки.

В цілому, враховуючи особу портретованого - видатного українського вченого Миколи Костомарова, картина заслуговує великої уваги. Аналогічні за вагомістю портрети знаходяться переважно у державних музейних колекціях, зокрема, Національному музеї у Львові, Національному художньому музеї України та ін.

Художник при написанні використовує професійні методи і прийоми, які характеризують стилістику його живописної манери в ранній період його творчості, такі, як академічний, композиційного метод.

За станом матеріалу основи (полотно) й, в першу чергу, за стилістичними ознаками творчої манери Труша, можна з великою ймовірністю припустити, що робота написана до ХХ ст. у краківський (1891-1897), або перший львівський період (1897-1900).

Враховуючи вище викладені ознаки, провенанс, мотивації, які виявляють авторський сукупний метод художника, його індивідуальну живописну стилістику можна з певністю підтвердити авторство Івана Труша. Результати дослідження, порівняльний аналіз дозволяє також стверджувати, що на портреті зображений видатний український вчений Микола Костомаров. Таким чином, галерея видатних діячів української культури й науки створена Іваном Трушем поповнюється значним твором, що в підсумку має велике значення як для мистецтвознавчої науки так й для історії України.

Література:

1. Кондаурова Г. Іван Труш у створенні портретної галереї наукового товариства імені Шевченка у Львові. URL : <http://ntsh.org/content/ivan-trush-u->

stvorenni-portretnoyi-galereyi-naukovogo-tovaristva-imeni-shevchenka-u-lvovi#sthash.bsnOe9as.dpuf. Posted on 17. May, 2012

2. Творчий шлях художника. *Література і мистецтво*. Львів, 1940. № 2. С. 44.

3. Нановський Я. Іван Труш. К : *Мистецтво*, 1967. 88 с.: іл.

4. Островський Г. І. І. Труш. Нарис про життя та творчість. К. : *Мистецтво*, 1955. 88 с.

5. Біла О. Сонячні акорди в палітрі Івана Труша Твори зі збірки Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького. *Panstwowa Galeria Sztuki*. Sopot, 2011. 120 с.: 187 іл.

6. Роздобудько І. Микола Костомаров (1817 – 1885) видатний український історик із Воронезької губернії. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/mykola-kostomarov-skhidna-slobozhanshchyna-ukrayina/31044136.html>. 13 січні 2021.